

Tekst pärineb väljaandest:

Üheskoos kirik, I: Kirik - Pühakiri - Armulaud - Amet, koost. T.-A. Pöder, K. Lääs, K.E. Pöder, EELK Usuteaduse Instituudi toimetised 21 / Süstemaatilise ja oikumeenilise teoloogia foorum 2, Tallinn: EELK Usuteaduse Instituut, 2022.

8.

„Alguses oli Sõna“ (Jh 1:1):

Piibli koht luterliku osaduse elus

**Luterliku hermeneutika
uurimusdokument**

Sisukord

Eessõna (Martin Junge)	209
1. Sissejuhatus: Piibel ja selle tõlgendamine kui luterlike kirikute tähelepanu kese	210
2. Mida tähendab <i>sola scriptura</i> ? Piibli lugemine luterliku reformatsiooni valguses	215
2.1. Lutheri piiblikäsitus ja eksegees	215
2.2. <i>Sola scriptura</i> ja kiriku traditsioon	216
2.3. Mõistmise paradoks: ilmutus ja tõlgendus	217
3. Piibli tõlgendamise probleemid tänapäeval	218
3.1. Piibli kontekstuaalne tõlgendamine kultuuride paljususe olukorras	218
3.2. Jätkuv tõlkimine	219
3.3. Jumala sõna ajaloolis-kriitiline lugemine	219
3.4. Piibel kui raamat, milles kirjeldatakse kokkupuuteid elava Jumalaga	219
3.5. Kirik kui Piibli „kõlakoda“	220
3.6. Üldise ja konkreetse pingeväli	220
3.7. Metodoloogilised kaalutlused: erinevad hermeneutilised spiraalid	220
4. Piibli lugemise ja mõistmise võimalused 21. sajandil	222
4.1. Ühine alus	222
4.2. Tähenduse paljusus	222
4.3. Üleilmsed mõttevahetused	223
4.4. Luterluse tunnusmärk	224
5. Soovitused	224
Rakkerühm	225

Eessõna

Martin Junge

Viimasel neljal aastal on tehtud suurt tööd piiblihermeneutikat käsitleva uurimisdokumendi koostamiseks. Seoses 2017. aastal tähistatava reformatsiooni 500. aastapäevaga soovis luterlik osadus pöörduda uuesti oma teoloogiliste juurte ja identiteedi juurde. Reformatsiooni tuumaks oli Jumala sõna väe taasavastamine ning Kristuse päästetöö tähtsusele tõlgendusliku rõhuasetuse seadmine andis reformatsioonile elujõu.

Ometi peame meile kingitud Pühakirja üle rõõmu tundes ühtlasi tõdema, et meie vahel on pingeid seoses küsimusega, kuidas seda lugeda ja millist tähendust sellele eri kontekstides anda. Sellekohase hermeneutilise töö tegemiseks tulid kokku luterlikud ja oikumeenilised teoloogid osaduse kõigist piirkondadest, et lugeda valitud piiblitekste reformatsiooni tõlgendustraditsioonide valguses ning püüda leida vastuseid kohalikele ja üleilmsetele probleemidele.

Kõnealuse protsessi tulemused on avaldatud kolmes köites (neljas on koostamisel)¹ ning selle pikema ja põhjalikuma töö õppetunnid on kokku võetud käesolevas avalduses, mida Luterliku Maailmaliidu (LML) kirikuosadus saab edaspidi kasutada. Avalduse teises osas on esitatud luterliku piiblihermeneutika peamised põhimõtted, kirjeldatakse luterliku piiblit lugemise ja kiriku traditsioonide elavat vahekorda ning juhitakse tähelepanu Pühakirja tõlgendamise tähtsusele reformaatorite käsitluses. Kolmandas osas käsitletakse proovikivisid, millega luterlik osadus Piiblit lugedes tänapäeval kokku puutub, ning neljandas osas uuritakse ühisest piibliuurimisest tõusvat kasu luterlikule osadusele. Viimases osas esitatakse LML-i osadusele mõned soovitusel seoses Pühakirja lugemisel ja tõlgendamisel toimuva pideva vastastikuse õppimise ja ühise tunnistamisega.

LML-i nõukogu võttis hermeneutikaavalduse vastu 2016. aasta juunis Wittenbergis toimunud istungil ning esitas ühtlasi kaks soovitusel. Esiteks soovitati dokumenti liikmeskirikutele uurimiseks ja rakendamiseks, et kirikud asuksid eri tasanditel kriitiliselt tegelema oma tõlgendamisülesannetega. Teiseks julgustas nõukogu liikmeskirikuid ja LML-i keskust lähtuma reformatsiooni 500. aastapäeva tähistamise kavandamisel dokumendi põhielementidest. Reformatsiooni aastapäeva tähistades ei tohi silmist kaotada selle piibellikku pärandit.

Seega soovitan teil käesoleva uurimisdokumendiga tutvuda ning õhutan osadust ja kõiki kristlasi, kes tähistavad reformatsiooni aastapäeva, pühenduma oma usus ja elus uue innuga Piibli allikatele.

¹ 2017. aastal ilmus ka neljas köide. *Toim.*

I. Sissejuhatus: Piibel ja selle tõlgendamine kui luterlike kirikute tähelepanu kese

(1) Reformatsiooni 500. aastapäeva tähistamine 2017. aastal kutsub luterliku osadust üles oma teoloogiliste juurte ja identiteedi juurde tagasi pöörduma. Seda tehes tuleb vältimatult keskenduda Piiblile. Kõik kirikud ja ilmalik maailm teavad, et ristiusu ja ühiskonna jaoks oli Piibli ja selle tõlgendamise rõhutamine üks reformatsiooni olulisemaid panuseid. Reformatsioon, mille sümboolseks alguspunktiks oli Lutheri 95 teesi avaldamine 1517. aasta oktoobris, juhtis taas tähelepanu Piiblile kui kõigi inimeste elu ja kiriku õpetuse allikale. Luterlusele eriomast arusaama kirikust ja kristlikust elust ei ole võimalik mõista, võtmata arvesse Piibli ja piiblitekstide tõlgendamise printsiipide keskset kohta. Oluline on ka see, et just reformatsiooni ajal muutus Piibel laialdaselt kättesaadavaks. See tõlgiti kohalikesse keeltesse ja trükitud väljaandeid müüdi taskukohase hinnaga. Eesmärk oli võimaldada inimestel ise Piiblit lugeda, mille eelduseks oli omakorda reformatsiooniaegne püüe luua selline haridussüsteem, mis varustaks noori piiblitekstide lugemiseks ja asjatundlikuks tõlgendamiseks vajalike oskustega. Selline rõhuasetus andis paljudele kristlastele julguse teha ise järeldusi selle kohta, mida ütleb Jumala tahe ja sõna nii nende isikliku kui ka kogukondliku elu kohta kirikus ja ühiskonnas.

(2) LML kasutab 2017. aastal tähistatavat reformatsiooni 500. aastapäeva kui võimalust rõhutada Piibli ülimalt tähtsust kiriku ja iga kristlase elu jaoks. Piibel esitab Jumala sõna meie maailmale kui elu sõna kõigile inimestele, keda vaevab süütunne selle mitmesugustes vormides ja keda ohustavad jõud, mis kahjustavad elu ja põhjustavad surma. Piibel on kiriku ainus Pühakiri; see on kiriku õpetuste ja praktika keskne allikas ja norm. Luterliku identiteedi jaoks on oluline, et usu aluseks on Pühakirja tunnistus. Pühakirja taolist tähtsust kristliku praktika jaoks rõhutatakse näiteks juba Lutheri 1517. aasta 95 teesi esimeses ja teises teesis:

Kui meie Issand ja õpetaja Jeesus Kristus ütles „Parandage meelt“ jne, siis tahtis ta, et kogu usklike elu oleks meelega parandus. Seda ütelist ei tule mõista sakramentaalse meelega paranduse kohta käivana – ehk pihi ja hüvituse tähenduses, mida võimaldavad preestrid.²

(3) Juba siit on näha, kuidas Luther kritiseeris ühte kiriku tava Piibli alusel, et näidata, kuidas oleks kohasem käituda. See nõue toetuda kõigis kiriku õpetuste ja tavade määratlustes Pühakirjale võeti hiljem kokku ladinakeelse väljendiga *sola scriptura* (ainult Pühakiri). See väljend ei ole suunatud otseselt kiriku traditsioonide vastu, vaid selle vastu, kui Pühakirja ei kasutata kiriku elus ja otsustusprotsessides enam sõltumatu ja kriitilise suunanäitajana. Seega tulenes *sola scriptura* põhimõttest raske ülesanne juurutada kirikus enesekriitilist hoiakut Pühakirja valgelt. See hõlmab ka luterlike

² Luther, Martin. 2012. „95 teesi“. *Valitud tööd*, toim. Urmas Petti. Avatud Eesti raamat: 9. Tartu: Ilmamaa.

kirikute pidevat kohustust analüüsida kriitiliselt seda, kuidas nad Piiblit kasutavad ja tõlgendavad: kas nad järgivad üksnes Pühakirja ja selle sisemisi lugemise ja mõistmise printsiipe või allutavad Pühakirja välistele mõistetele ja printsiipidele.

(4) Piibli otsustavast tähtsusest kiriku jaoks tulenevad seega hermeneutilised küsimused. Luther lähtus oma käsituses kolmest kesksest hermeneutilisest printsiibist, mille ülesanne oli säilitada Pühakirja vabadus, hoida ära selle allutamine erinevatele inimlikele huvidele ning tagada, et see vahendaks Jumala vaba sõna kõigile inimestele: 1) Pühakiri kui enda autoriteedi kehtestaja (Pühakirja autoriteedi tagatis on ainult Pühakiri ise); 2) Pühakiri kui ise ennast seletav tekst (ühte kirjakohta saab mõista Piibli teiste kirjakohtade põhjal ning Jeesuse Kristuse kui Piibli põhiteema valguses); 3) Pühakirja selgus (Pühakirja põhiline päästesõnum on täiesti ühemõtteline, kuigi teatud kirjakohti võib olla keeruline mõista). Nende hermeneutiliste printsiipide kaasabil on väljend *sola scriptura* muutunud luterlike kirikute identiteedi tunnuseks. Luterlased on veendunud, et nende pääste tõsikindlus põhineb Pühakirjal, mis väljendab üheselt Jumala töotust ja tahet meie suhtes. Luterliku käsituse kohaselt on Pühakiri meie pääste kohta selge sõnumi esitamisega ka kiriku ühtsuse alus.

(5) Kogu maailma luterlased hindavad Piiblit väga kõrgelt. Ent see ei tähenda, et luterlikes kirikutes ei toimuks Piibli ja selle tõlgendamise teemal mingeid väitlusi. Luterlikus osaduses on tänapäevalgi erimeelsusi Pühakirja õige tõlgendamise küsimustes ning selles, mida see igas konkreetsetes olukorras tähendab. Sellised erimeelsused puudutasid 20. sajandil muu hulgas järgmisi teemasid:

- rahvuse või rassi tähtsus kiriku jaoks (Natsi-Saksamaa antisemitism, Lõuna-Aafrika Vabariigi apartheid);
- naiste ordineerimine;
- seksuaalsusega seotud küsimused.

(6) Nendes erimeelsustes väitsid kõigi seisukohtade kaitsjad, et Piibel asub just nende poolel. Nad võivad enda sõnul põhjendada oma vaateid viidetega Piiblile ning Piibel lausa kohustab neid oma seisukohale kindlaks jääma. Mõnes vastuolulises küsimuses on luterlik kirikuosadus jõudnud ühisele seisukohale (nt rassismi ja rahvusliku eksklusiivsuse hukkamõistmine). See on saavutatud piiblitekstide ühise lugemise ja arutamise, mille eesmärk oli jõuda ühise piiblimõistmiseni. Teistes vastuolulistes küsimustes on enamik luterliku osaduse kirikuid lõpuks teinud otsuse ühe variandi kasuks, vaatamata Piibli enda vastuolulistele sõnastustele (näiteks naiste ordineerimise teemal räägib 1Kr 11:2–11 vastu kirjakohtadele 1Kr 14:34–35 ja 1Tm 2:12–15). See sai võimalikuks tänu Piibli vastavate kirjakohtade ühisele lugemisele ja arutamisele, mille tulemusena jõuti üksmeelele ka vaidlusaluste tekstide tõlgendamises. Mõne vastuolulise teema puhul (nt homoseksuaalsus) kõnelused veel jätkuvad. Sel põhjusel on neil teemadel tehtud otsuste üle vastavates kirikutes tuliselt arutletud. Järelikult ei ole vastavate piiblitekstide ühise lugemise ja arutamise protsess ei kirikutes ega ka LML-is veel lõpule jõudnud.

(7) See tähelepanek juhib meie mõtted asjaolule, et Piibli tõlgendamine on oma olemuselt kontekstuaalne. Mõne vastuolulise teema puhul on selge, et vastavate piiblitekstide tõlgendust mõjutavad tugevalt ühiskondlik-kultuurilised tegurid ja arusaamad. LML-i kui kirikute üleilmse osaduse jaoks on eriti keeruline eristada, millal on vajalik jõuda vastuolulisi küsimusi käsitlevate tekstide suhtes ühisele arusaamale ja millal on võimalik erinevatele seisukohtadele jäädes edasi elada.

(8) Selle tulemusena on üleilmses luterlikus osaduses tulnud esile terve rida vastamata küsimusi. Kuna need on peaaegu igas väitluses ja erimeelsuses varjatud kujul olemas, tuleb neile selgelt vastuseid otsida.

- Kuidas me Piiblit loeme? Kuidas me seda tõlgendame?
- Kuidas inspireerib ja suunab Piibli lugemine kiriku arutelusid ja otsuseid?
- Kuidas jõuda Piibli sõnade tähenduse suhtes konsensusele?
- Milliseid aspekte ja metoodilisi reegleid tuleb Piibli vastutustundlikul lugemisel arvesse võtta?
- Kuidas mõjutab ajaloolis-kriitiline piibliuurimine Piibli tänapäevast tõlgendamist kirikutes?
- Millist juhendamist ja suunamist võime Piibli lugemisest oodata?
- Kas võivad erinevad (kultuurilised, ühiskondlikud jne) kontekstid kutsuda esile või isegi nõuda erinevaid teoloogilisi piiblitõlgendusi?
- Kuidas tulla toime üksmeelset nõustumist eeldavate usulause ja erinevaid vastuseid võimaldavate adiafooride erinevusega?
- Kas on olemas õigustatud „piiblikriitikat Piibli alusel“ (nt Lutheri kriitika Jaakobuse kirja kohta, milles ta kasutas Pauluse argumente), ja kui on, siis kuidas seda teha?

(9) Nendele küsimustele vastamiseks algatas LML üleilmses luterlikus osaduses luterliku hermeneutika uurimise protsessi, mis toimus aastatel 2011–2016. See uuel interdistsiplinaarsel metoodikal põhinev tõeliselt rahvus- ja kultuuridevaheline uurimisprotsess tõi kokku eksegeete, religiooniloolasi, reformatsiooniuurijaid, süstemaatilisi teolooge ja teolooge kõigist LML-i piirkondadest. Protsessi käigus peeti neli konverentsi, millest igaühel keskenduti põhjalikumalt ühele Piibli raamatutest: Nairobi, Keenia (2011, Johannese evangeelium); Eisenach, Saksamaa (2013, Psalmid); Chicago, USA (2014, Matteuse evangeelium); Aarhus, Taani (2015, Pauluse kirjad). Nimetatud konverentside tulemused on avaldatud või avaldatakse peagi.³

(10) Esimesel konverentsil käsitleti Johannese evangeeliumi. Johannese evangeeliumist alustati sellepärast, et sooviti keskenduda rohkem piiblitõlgenduse metoodika aspektidele ning selgitada üldist teoloogilise hermeneutika käsitust. Esimesel konverentsil peetud arutelud aitasid sõnastada Piibli tõlgendamisega seotud küsimusi ja vaatenurki. Ilmnes, et Piibli lugemisel ja tõlgendamisel tuleb eristada erinevaid olukordi ja kon-

³ Praeguseks on kõik avaldatud. *Toim.*

tekste: Piibli lugemine omal käel, piiblitekstide kasutamine jumalateenistusel, piibliteksti tõlgendamine jutluses või piiblitunnis, piiblitekstide kasutamine kiriklikes aruteludes ja otsustes, akadeemiline eksegees, Piibli kasutamine õpetuslike või moraaliküsimuste lahendamisel jne. Kõigi nende olukordadega seostuvad neile eriomased hermeneutilised probleemid. Samuti selgus, et seoses Piibli lugemise ja tõlgendamise erinevate tavadega maailma eri paigus on võimatu sõnastada piiblitekstide lugemise ja tõlgendamise ühtseid reegleid. Konverentsil kujunes selge arusaamine kontekstuaalsete tõlgenduste mitmekesisusest, mida tugevdasid veelgi erinevad arvamused traditsiooniliste luterlike usutunnistuskirjade rollist, näiteks Konkordiaaraamatu (või eriti Augsburgi usutunnistuse) puhul. Mõni pidas usutunnistuskirju Piibli tõlgendamise rangeteks õpetuslikeks suunisteks, samas kui teiste hinnangul tähendaks see Pühakirja sobimatut allutamist ühel kindlal ajal ja kindlas kontekstis sõnastatud õpetustele. Nende meelest oleks usutunnistuskirjade liigne rõhutamine vastuolus ka Konkordiaaraamatu enda eristusega esmase autoriteedi (Pühakiri) ja teisese autoriteedi (usutunnistuskirjad) vahel, mis sisaldab iseenda kehtivuse piiramist suhtes Pühakirjaga. Lisaks sellele esmasele ja fundamentaalsele probleemile sõnastati konverentsil mõned lahtised küsimused, mis on olulised kõigi luterlike kirikute jaoks:

- Kuidas teha nii, et lisaks Pühakirja ustavale tõlgendamisele oleksid meie kogudused ja kirikud neid ümbritsevate inimeste jaoks ka evangeeliumi elavaks tõlgenduseks?
- Kuidas käituda vastutustundlikult selliste Piibli kirjakohtade tõlgendamisel ja tutvustamisel, mis on meie jaoks mitte üksnes ebaselged ja rasked, vaid ka solvavad ja ülekohtused?
- Kuidas mõjutab meie ümbritsev kontekst Pühakirja lugemist? Kuidas aitab Pühakiri meie konteksti selgitada ja kriitiliselt hinnata?
- Kuidas saaksid Pühakirja õpetajad inimeste Pühakirja lugemise pühendumust ja vilumust kujundada ja hoida, ilma et nad neile oma tõlgendust peale suruksid?
- Milline on Piibli tõlgendamise protsessis teksti, tõlgendaja ja konteksti kõrval Püha Vaimu roll?
- Kui tähtsad on kohalikud traditsioonid? Kas kohalikud (vaimulikud ja ilmalikud) traditsioonid mõjutavad meie teoloogilist tööd ja piiblitekstide tõlgendamist? Kui jah, siis kuidas?
- Kuidas vältida jutlustes ja katehheesis Piiblit tõlgendades juudivaenulikke tõlgendusi?
- Mida on luterlikul hermeneutikal õppida teiste kristlike traditsioonide tõlgenduste varamust ja mida ta saab ise sellele panustada?

(11) Teine konverents toimus Saksamaal Eisenachis, kõigest jalutuskäigu kaugusel Wartburgi linnusest, kus Luther tõlkis Uue Testamendi. Seal keskenduti Psalmide raamatule ning see aitas selgitada mõningaid esimesel konverentsil tõstatatud küsimusi. Siin olid abiks ka mõned ettekanded muu konfessionaalse taustaga esinejatelt. Ühiselt

psalme lugedes ja tõlgendades ning nende hermeneutika üle arutledes õppisid osalejad nägema nii kontekstide paljusust kui ka inimkogemuse ühisosa. Elu paradoksides üldinimlik iseloom ilmneb eriti selgelt kaebelauludes, sest need paradoksid puudutavad kõiki inimesi, olenemata kontekstist. Samuti ilmneb inimeseks olemise kontekstiülene ühisosa ka muudest psalmidest. Seega aitab psalmide ühine lugemine inimese olukorda sügavamalt mõista. Eri paigust pärit luterlaste jaoks on ühine ka Martin Lutheri kogemus, mille järgi psalmid aitavad süvendada ja avardada meie arusaama Jeesusest Kristusest. Jeesuses Kristuses näeme inimeseks olemist Jumala ligiolus. Sellegipoolest saab psalme lugeda ja tõlgendada ka kindlast kontekstist lähtuvalt, et leida nende abil vastuseid poliitilistele, majanduslikele, kultuurilistele ja religioossetele olukordadele ja probleemidele. Selleks, et siduda üldarusaamad ja kirjeldused inimeseks olemisest erinevate kontekstuaalsete reaktsioonidega Piibli tekstidele, on vaja pidevat tõlgendamist. Veel üks teiselt konverentsilt kaasa võetud oluline teadmine oli tõdemus, et psalmide kasutamine Uues Testamendis aitab oluliselt tugevdada Vana ja Uue Testamendi ühtsust.

(12) Ameerika Ühendriikides Chicagos peetud kolmandal konverentsil keskenduti Matteuse evangeeliumile. Kuna selles Uue Testamendi raamatus on rõhuasetus seadusel, ärgitas see osalejaid taas tegelema Uue ja Vana Testamendi tiheda seosega ning innustas mõtlema seaduse rolli, käsituse ja tõlgendamise üle Piiblis, luterlikes kirikutes ja luterlikus teoloogias. Ühe teemana uuriti konverentsil ka seda, mida tähendab Lutheri nõue eelistada „sõnasõnalist“ tõlgendust „spirituaalsele“ tõlgendusele, eriti näiteks Mäejutluse puhul. Jättes selle teksti väljakutsuvad küsimused spirituaalsesse keelde ümber panemata, ei läinud Luther lihtsama tõlgenduse teed. Nende „antiteeside“ sõnasõnaline tähendus sundis teda hoopis otsima uusi kontseptuaalseid eristusi, millel on omakorda tagajärjed sellele, kuidas määratleda õiget ja täiuslikku kristlikku elu. Taaskord sai selgeks, et piiblitekstides käsitletavaid kõige põhilisi inimeseks olemise olukordi saab kirjeldada kontekstiüleselt. Seega viib piiblitekstide ühine kultuuriülene lugemine ja tõlgendamine osalejaid sügavama kokkupuuteni nende konkreetse elu ja tegelikkusega.

(13) Neljas konverents toimus Taanis Aarhuses ja sellel keskenduti Pauluse kirjadele. Erilist tähelepanu pöörati evangeeliumi rollile, käsitusele ja tõlgendusele Piiblis, luterlikes kirikutes ja luterlikus teoloogias. Mõned Pauluse juutlikust taustast lähtuvad teadlased lähevad koguni nii kaugele, et rõhutavad seaduse positiivset tähendust Pauluse kirjutistes ning kritiseerivad selle alusel luterlikku õigeksmõistuõpetust. Luterlik hermeneutika peab sellele seisukohale kriitiliselt vastama, et mitte loobuda luterliku traditsiooni ja õpetuse eriomasest tunnusest, mis rõhutab usu soterioloogilist tähendust. Konverentsi põhjalikest ettekannetest sai selgeks, et arutelu seaduse ja evangeeliumi vahekorra üle Pauluse kirjades ja luterlikus õpetuses saab viljakalt edasi viia sellega, kui selgitame teoloogiliselt traditsiooni ja Pühakirja hermeneutika rolli Pauluse ja Lutheri õpetuses kirikust. Lisaks sellele, et Aarhusi konverents aitas selgemalt mõista kõigi tõlgenduste mitmeplaanilist kontekstuaalsust, kujunes seal ka arusaam,

et erinevate kontekstide ühine tajumine loob uusi, värskeid ja innustavaid võimalusi Piibli lugemiseks ja tõlgendamiseks.

(14) Kirjeldatud protsessist välja nopitud ja käesolevas avalduses esitatud järeldused on mõeldud LML-i osadusele kasutamiseks. Teises osas on esitatud luterliku piibli-hermeneutika peamised põhimõtted, kirjeldatakse luterliku piibilugemise ja kiriku traditsioonide elavat vahekorda ning juhitakse tähelepanu Pühakirja tõlgendamise tähtsusele reformaatorite käsituses. Kolmandas osas käsitletakse proovikivisid, millega luterlik osadus tänapäeval Piiblit lugedes kokku puutub. Neljandas osas vaadeldakse ühisest piibilugemisest tõusvat kasu luterlikule osadusele. Kokkuvõttes viiendas osas esitatakse LML-i osadusele mõned soovitusel seoses Pühakirja lugemisel ja tõlgendamisel toimuva pideva vastastikuse õppimise ja ühise tunnistamisega.

2. Mida tähendab *sola scriptura*?

Piibli lugemine luterliku reformatsiooni valguses

2.1. Lutheri piiblikäsitlus ja eksegees

(15) Luther oli veendunud, et 1) Piibel ise ilmutab oma tegelikku tähendust; 2) on usaldusväärne, sest Jumala tahet ja tegusid ilmutades omistab see endale ise autoriteedi; ning 3) selles ilmutatu annab meile piisava teadmise Jumalast ja tema päästetööst ning kindluse, et me oleme päästetud.

(16) Seetõttu oli Luther juba algusest peale vastu keskaegsele arusaamale „Pühakirja neljakordsest tähendusest“, milles eeldati lisaks „sõnasõnalisele tähendusele“ ka kolme liiki „allegoorilist tähendust“: Piibli igal sõnal pidi olema varjatud eetiline, kiriklik ja eshatoloogiline tähendus, mida on võimalik selgitada tõlgendamise abil. Ent Lutheri järgi oli selline „allegooriline“ tõlgendus meelevaldne ning sellega loeti midagi teksti sisse selle asemel, et lasta tekstil endal rääkida. Seega seadis Luther esikohale „sõnasõnalise tähenduse“.

(17) Ent Lutheri jaoks ei ole „sõnasõnaline tähendus“ samaväärne teksti tähendusega selle algses ajaloolises kontekstis. Pigem tuleneb „sõnasõnaline tähendus“ teksti funktsioonist, milleks on juhtida inimesi Kristuse juurde ja kutsuda esile usku Kristusesse: *was Christum treibet* („mis juhib Kristuse poole“). Sama kehtib ka Vana Testamendi kohta: Luther loeb Vana Testamenti – selle „sõnasõnalises tähenduses“ – kui tunnistust Kristusest või täpsemalt kui tunnistust kolmainu Jumalast, kes on Kristuses inimeseks saanud. See kinnitab Lutheri jaoks Vana ja Uue Testamendi ühtsust, millest järeldub, et Vana Testamenti loetakse Uue Testamendi valguses.

(18) Lutheri Piibel on eriline ja erineb kõigist muudest Piiblitest: see sisaldab kõiki Heebrea Piibli raamatuid, aga teises järjekorras. Sellest jäid välja raamatud, mis

sisaldusid ainult Heebrea Piibli kreeka- (ja ladinakeelses) versioonis Septuaginta (ja Vulgatas). Luther nimetas neid apokrüüfideks ja avaldas need Vana Testamendi lisadena. Uues Testamendis muutis Luther raamatute järjekorda, paigutades Heebrea kirja ja Jaakobuse kirja – mõlemad olid tema arvates teoloogiliselt problemaatilised – koos Ilmutusraamatuga Piibli lõppu.

(19) Sellest nähtub, et Luther oli ilmselgelt valmis Pühakirja nimel Pühakirja kritiseerima või täpsemalt öeldes kritiseerima Pühakirja teatud osi mõne teise osa valguses, mis tema hinnangul väljendas Pühakirja põhisõnumit. Näiteks seab ta Jaakobuse kirja sõnadele „usk ilma tegudeta on surnud“ vastukaaluks Pauluse veendumuse, et me oleme õigeks mõistetud ainult usu läbi, ilma tegudeta.

(20) Luther esitas mõned olulised hermeneutilised reeglid piiblitekstidega (mis mõnikord võivad olla vastuolulised või ebaselged) töötamiseks:

- Me ei peaks otsima Piibli igast sõnast tervikpilti. Näiteks rõhutas Luther, et kui Paulus ja Johannes keskenduvad armu ja usu tööle, siis Matteus rõhutab tegude tähtsust, eitamata sealjuures põhiideed ainult usu läbi õigeksmõistmisest.
- Seaduse ja evangeeliumi eristust tuleb kasutada esmase hermeneutilise põhimõtena. Oluline on mõista, et see eristus ei ole samastatav Vana ja Uue Testamendi eristusega. Luther ei väitnud, et Vana Testament on seadus ja Uus Testament evangeelium. Ka Vana Testament sisaldab evangeeliumi ja Uus Testament sisaldab seadust. Luther ütles koguni, et üks ja sama tekst võib toimida seaduse või evangeeliumina olenevalt sellest, kas lugeja tajub selles nõuet või töotust. Ent Piibli põhisõnum on siiski Jumala päästvast armust kõnelev evangeelium. Seega saab suhtumist seaduse teksti kujundada ainult evangeeliumi valguses.
- Kahe-riigi-õpetus on ka hermeneutiliselt oluline. Luther väidab, et Piibel ei anna meile juhiseid, kuidas korraldada oma välist elu. See ei õpeta, kuidas juhtida riiki, kasvatada lapsi, ehitada maja, harida viljapõldu jne. Nii väidab Luther näiteks, et Mäejutluses ei peeta silmas riigivõimu: riigivõim ei pea teist põske ette keerama. Kuna tema ülesanne on hoolitseda välise rahu ja õigluse eest, on tal õigus ja vahel isegi kohustus selle nimel vägivalda kasutada.

2.2. *Sola scriptura* ja kiriku traditsioon

(21) *Sola scriptura* põhimõttest tulenes kiriku õpetusautoriteedi piiramine. Täpsemalt muutis see kiriku õpetusautoriteedi allikat. Õpetuse õigsus ei tulenenud enam sellest, et kiriku ametikandjad olid selle heaks kiitnud, vaid õpetus oli õige siis (ja niivõrd), kui see kujutas endast Pühakirja õiget väljendust. Seega on Pühakiri kiriku õpetuse kriteerium. Pühakirja lugemise tulemuseks võib olla ka vastuseis mõnele õpetusele.

(22) Ükski kiriklik autoriteet – ei paavst ega kirikukogu – ei saa endale võtta Pühakirja

tõlgendamise ainuõigust. Nii paavstid kui ka kirikukogud võivad eksida ja ongi eksinud. See ei tähenda, et kiriku traditsioonid ja õpetused oleksid ebaolulised, vaid üksnes seda, et nende autoriteeti piirab Pühakiri.

(23) Luther, ja veel enam Melanchthon, hindasid kiriku õpetustraditsiooni väga kõrgelt. Luther mainis oma 1545. aastal kirjutatud kuulsas tagasivaates reformatsioonile, et tal oli hea meel näha enda tõlgendust Piibli väljendist „Jumala õigus“ ka Augustinuse teoses „Vaimust ja kirjatähest“. Seega ei halvustanud ta kiriku traditsiooni, vaid pigem tervitas seda, juhul kui see toetas tema pühakirjatõlgendust. Ent ta tundis endal kohustust seista traditsioonile vastu siis, kui see oli vastuolus tema arusaamaga Pühakirja selgest tähendusest, näiteks kui armulaua jagati veini ainult preestritele. Seega omistas ta kiriku traditsioonile teisejärgulise autoriteedi.

(24) Luterliku reformatsiooni käigus kujunes välja oma õpetuslik traditsioon: luterlikud usutunnistuskirjad. Need usutunnistuskirjad kirjeldavad ka oma suhet Pühakirja: neil on teisene autoriteet, samas kui Pühakirjal on esmane autoriteet. Neis kirjeldatakse hermeneutilist ringi Pühakirja ja konfessionaalse traditsiooni vahel: usutunnistuskirjad tõlgendavad Pühakirja ja samal ajal tuleb neid Pühakirjast lähtuvalt analüüsida ja üle vaadata. Seega aitavad usutunnistuskirjad ühelt poolt Pühakirja lugeda ning teiselt poolt tuleb neid hinnata Pühakirja valguses. See hermeneutiline ring jääb luterliku piibli lugemise jaoks alaliseks ülesandeks.

2.3. Mõistmise paradoks: ilmutus ja tõlgendus

(25) Reformaatorid olid veendunud, et Piibel ilmutab oma tõe ise. Tõdemus, et me ei suuda Piibli tõelist tähendust oma vahendite ja pingutusega mõista, vaid peame selle vastu võtma väljastpoolt, üksnes armust, on hermeneutiline järeldus õigeismõistmise õpetusest ainult usu läbi.

(26) Sellegipoolest toonitasid reformaatorid, et oluline on õpetada inimesi Piiblit mõistma. Luterlikud teoloogid on alati rõhutanud vajadust Piiblit lugeda ja tõlgendada. Pole juhus, et uurimustööd piiblikesegeesi alal on tehtud ja edasi arendatud suuresti just evangeelsetes kirikutes.

(27) Ilmutuse ja tõlgenduse pingeväli eeldab lugemisel teatud kindlat hoiakut. Luther kõneles palvest, meditatsioonist ja isiklikest heitlustest kui kolmest reeglist, mis suunavad õiget ja tõelist Pühakirja lugemist.

(28) Piibli mõistmist raskendab selles kõlavate häälte paljus ja mitmekesisus. Piiblis esitatud erinevate vaatenurkade tõttu on mõned autorid seisukohal, et õige ja vale tõlgenduse üle peab otsustama kiriklik autoriteet (näiteks Rotterdami Erasmus esitas Lutherile sellise vastuväite). Luther seevastu väitis, et Piibli põhisisu – õigeismõistmine ainult usu läbi – on selge ja ühemõtteline ning väljendab selle rõõmusõnumi tõsikindlust: „Püha Vaim ei ole skeptik“ (Lutheri teoste Weimari väljaanne (WA) 18: 605, 12). Seega peab Piibli erinevate tekstide tõlgendus lähtuma sellest keskest tõdemusest.

Lutheri järgi seisneb Piibli kõigi osade tegelik tähendus selles, „mis juhib Kristuse poole“ (vt WA Deutsche Bibel 7: 385, 25–32).

(29) Hermeneutiline nõue näidata seda, „mis juhib Kristuse poole“, eeldab tõlgendamise tegelemist. Seetõttu ei sobi luterliku hermeneutikaga kokku „verbaal-inspiratsiooni“ idee (kujutus, et Piibli iga sõna on Jumala inspireeritud või lausa vahetult dikteeritud), ehkki luterlikud teoloogid on seda korduvalt kaitsnud.

3. Piibli tõlgendamise probleemid tänapäeval

(30) Piiblit ei saa lugeda ilma tõlgendamata. Isegi kui me ei julge minna nii kaugele nagu Luther ja muuta piibliraamatute kaanonit, tegeleme lugemise käigus alati hermeneutikaga. Seega ei ole küsimus selles, kas tõlgendada või mitte, vaid pigem: „Milline tõlgendus on tänapäeval kehtiv luterlik tõlgendus?“ Sellest küsimusest kasvab välja rida mõttekohti, millest mõned on esitatud allpool edasiseks käsitlemiseks.

3.1. Piibli kontekstuaalne tõlgendamine kultuuride paljususe olukorras

(31) Kui loeme mõnda Piibli perikoopi, teeme seda läbi kolmekordse läätse: esiteks loeme seda kui 21. sajandi kristlased (kellel on seetõttu olemas taustateadmised Vana ja Uue Testamendi kohta). Teiseks loeme seda kui luterlased (kellel on seetõttu taustateadmised Lutheri ja luterlike teoste kohta). Kolmandaks loeme seda kui kindla soo, vanuserühma, rahvuse, kultuuri ja haridustaseme esindajad, kes elavad maailma ühes konkreetses paigas (ja on seetõttu hästi teadlikud sõjast ja terrorismist, poliitilistest rahunemise, rikkuse ja võimu ebavõrdsest jaotumisest ning keskkonnaalastest ja muudest kriisidest). Kuna kõik need ja muud individuaalsed tähelepanukohad on meis lugemise ajal olemas, erineb meie arusaam tekstist sellest, kuidas teised inimesed sama teksti näevad. Seega on Piibli tõlgendamine kultuuride paljususe olukorras rikastav kogemus, sest see võimaldab meil hinnata iseenda ja teiste tõlgendustes leiduvat väärtust ja eelarvamusi. Jumala sõna võib meile küsimusi esitada ja meid puudutada, meie asukohast olenemata.

(32) Piiblilugemise protsessi esimene etapp on teksti tõlkimine kohalikku keelde. Suure tõenäosusega on see etapp miski, mida me ise ei tee ja millele me sageli isegi ei mõtle, sest tavaliselt me lihtsalt loeme Piiblit oma emakeeles. Lugejad võivad endalt küsida, mida see tähendab. Kas teksti tuleb võtta sõnasõnaliselt või kujundlikult? Milline võiks olla selle teksti ajalooline taust ja kuidas seda üle kanda meie praegusesse olukorda? Lugejad võivad samuti küsida, kas see tekst on meie jaoks seadus või evangelium. Kas see ütleb midagi selle olukorra kohta, milles me endid leiame? Kas teksti põhjal saab teha mingeid otsuseid suunavaid järeldusi, nt seksuaalsuse kohta? Järgnevates alaosades arutleme mõne tõlgendamisel tekkiva raskuse üle.

3.2. Jätkuv tõlkimine

(33) Lutheri küsimus, kuidas panna heebrea prohvet saksa keelt rääkima (nii et ta jääks ikkagi heebrea prohvetiks), on tuttav igale tõlkijale. Järgmisel tasandil tekib juba tõsisem küsimus, kuidas tõlkida mõisteid, mis põhinevad teistsugusel arusaamal tege-
likkusest. Paljud taolised küsimused on seni vastuseta, eeskätt seoses teemadega nagu eluetapid, kodu, perekond, seksuaalsuhted ja keha. Nende ja muude teemade puhul peab iga ustav tõlkija kaaluma, kui palju oma kultuuri võõrast (ja muistset) maailma-
pilti sisse tuua. Evangeelium võib meieni jõuda teistsuguses rüüs kui Johannese või Pauluse ajal, Lutheri ajal või isegi meie enda varasemates kogemustes.

3.3. Jumala sõna ajaloolis-kriitiline lugemine

(34) Veel üheks takistuseks on Jumala sõna mõistmine ajaloolise inimkultuuri pro-
duktina. Ajaloolis-kriitilise meetodi all peame silmas 18. sajandi piiblikesegeesis välja
töötatud uurimisvahendeid, mille eesmärk on tuua teksti kohta päevavalgele võima-
likult palju ajaloolist teavet (nt tõenäoline kirjutamisaeg, päritolukoht, autor ning
kasutatud kirjandusallikad ja materjalid). Kuigi Piiblis esinevad erinevad vaatenurgad
ei jäänud tähelepanuta ka enne uusaega, on Piiblis kõlavate häälte paljusust tõusnud
suurema tähelepanu alla just ajaloolise uurimistöö abiga. Samas on viimastel aasta-
kümnetel osa uurijaid keskendunud ka tõlgendustele, milles rõhutatakse teksti kui
kirjandusteose sõnumit, mis ei sõltu selle päritolust.

(35) Olgugi et ajaloolis-kriitiline uurimistöö suurendas piibliteksti ja selle tõlgendajate
vahelist ajaloolist distantssi, süvendas see ühtlasi arusaama Jumala sõnast kui elavast
jõust, mis kõnetab iga uut põlvkonda sellele põlvkonnale mõistetavas keeles. Paljudest
raamatutest võib leida piiblisest dialoogi, kus hilisemad autorid on kasutanud ja
ümber sõnastanud varasemaid ilmutusi (seda on eriti hästi näha prohvetlike tekstide
korpuses, vt nt Ho 1:2–2:15 ja seejärel Ho 2:16–3:5, aga ka mujal). Sellist teguviisi
ei peetud mitte varasema Jumala sõna reetmiseks, vaid tõetruult selle tähenduse avar-
damiseks.

3.4. Piibel kui raamat, milles kirjeldatakse kokkupuuteid elava Jumalaga

(36) Üks meie tõsisemaid ülesandeid on selgitada, mida meie jaoks tähendab see, et
Piibel on „Jumala sõna“. Lisaks ajaloolise distantssi nähtavaks tegemisele nüüdisaja ja
muistsete aegade vahel muutis kriitiline käsitlusviis ka arusaama Piiblist kui Jumala
sõnast. Kuidas saab Piibli raamatutes ikka veel näha tunnistust Jumala ilmutusest, kui
need on inimkultuuri produktid? Kas me saame enam uskuda, et Jumal kõnetab meid
Piibli tekstide ja nende tõlgenduse kaudu, kui ta ei ole neid ise dikteerinud? Kristlased
annavad neile küsimustele väga erinevaid vastuseid: ühed eitavad sellist käsitust ning

peavad Jumala sõnu otse üleskirjutajatele dikteerituks, samas kui teiste meelest on Piibel usust tunnistavate tekstide kogumik, mille eesmärk on usku äratada, kujundada ja tugevdada; lisaks leidub hulk vahepealseid seisukohti. Need erinevused on sügavad ja neid ei tohiks kõrvale heita. Pigem tuleks rõõmustada selle üle, et meil on võimalik kuulda Jumala häält meie erinevate kogemuste ning erinevate üksteise ja maailma mõistmise viiside kaudu.

3.5. Kirik kui Piibli „kõlakoda“

(37) Meie kiriklikud kontekstid asetavad meie ette veel ühe proovikivi. Kuna luterlikud usutunnistused peavad nii Heebrea Piiblit kui ka Uut Testamenti kristlikuks Piiblik, siis on kumbki testament nende jaoks hermeneutiline võti teise testamendi lugemiseks kirikus. Veelgi enam: kirik on ka meie tõlgendus- ja õppimisosadus. Täpsemalt on üleilmne luterlik osadus meie „kõlakoda“ (*space of resonance*). Näiteks *sola scriptura* põhimõte paneb meid muudele kirjutistele (nt kirikuisade teostele) vähemat kaalu andma. Ja me keskendume lugemisel ka peamistele teoloogilistele arusaamadele nagu üksnes armust, seadus ja evangeelium, kõigi usklite preesterlus ja rist, mis määravad, kuidas mõista Jeesust ja iseenda teenimisülesannet (üksikisiku ja osaduskondadena).

3.6. Üldise ja konkreetse pingeväli

(38) Kuidas võtta arvesse pingevälja üldise ja konkreetse vahel on üks meie kõige raskemaid ülesandeid. Meie ajal moodustab kirik üleilmse osaduskonna, mille liikmed me uhkusega oleme. Samal ajal on postmodernismi mõjul hakatud ühetaolisuse asemel rõhutama eripärasust. Seetõttu jätame tänapäeval kirikus ja ühiskonnas ruumi erinevatele rühmadele, et nad otsiksid oma valikutele ja kogemustele tuge Piiblist ja usuosadusest. Paljud sellised rühmad on kirja pannud oma hermeneutika. Näiteks on välja töötatud feministlikke teoloogiaid, millel on mitmeid puutepunkte rassi-, klassi- ja kultuuriküsimustega, samuti vabastusteoloogiaid, *queer*-teoloogiaid, dalititeoloogiaid jne. Seega peame arvesse võtma Piibli sõnumi kontekstuaalsete kõlapindade paljususe tähtsust ja tähendust. Samas tekitab see meile probleemi. Kontekstuaalsuse põhimõttest järeldub, et see, mis on ühes kontekstis kasulik, võib osutuda teises kontekstis häirivaks või destabiliseerivaks (selle all kannatavad tõrjutud rühmad, kui nende konkreetset tõlgendust ei võeta arvesse).

3.7. Metodoloogilised kaalutlused: erinevad hermeneutilised spiraalid

(39) Kui vaatleme Piibli tekkelugu, siis mõistame, kuidas heebrea pühakiri aitas esimestel kristlastel tõlgendada Jeesuse isikut ja tegevust Kristuse mõiste abil. Täpsemalt

vormis Jeesus armastuse eetose, mis on radikaalselt inklusiivne, pannes kõik kultuurilised ja religioossed piirangud uude valgusse ja ületades need (vt ka Gl 3:28).

(40) Heebrea pühakiri (ehk Uue Testamendi sõnadega „Seadus ja Prohvetid“, vt nt Mt 5:17, Lk 24:44) võimaldas esimestel kristlastel mõista, et Naatsareti Jeesus ei olnud uue religiooni rajaja, vaid Iisraeli ja maailma kauaoodatud Messias. Esimestes evangeliumides sooviti seda selgelt väljendada. Peetrusel, Jaakobusel ja teistel apostlitel, nt Paulusel, olid erinevad arusaamad sellest, mida tähendab Jeesusele Kristusele ustavaks jäämine, vaatamata survele nii teiste kristlike rühmade kui ka kohalike linnade poliitiliste ja usuliste võimuorganite poolt. Nii kasvas Uus Testament tekstide kogumina, milles tõlgendati erinevaid Jeesuse ja tema jüngritega kohtumise kogemusi Vana Testamendi valguses mõistetud „Jumala rahva“ idee taustal, kuid esiplaanile seatakse oma uued küsimused ja ülesanded. Näiteks sisaldab Uus Testament sedavõrd erinevaid seaduse ja õigeolemise mõisteid, nagu seda on Matteuse, Pauluse ja Jaakobuse omad. Nimetatud autorite arusaamad on välja kasvanud nende endi pühakirjakäsitusest, nii et nad valivad tsiteerimiseks erinevaid tekste ja kasutavad neid kindla nüansi väljendamiseks.

(41) Kui Piibli autorid kasutavad uue argumendi või olukorra jaoks pühakirjaviiteid, nagu evangelistid ja Paulus seda teevad, lähevad nad tagasi tsiteeritava Pühakirja juurde. Seda tehes nad lihtsalt ei korda teksti, vaid pigem loevad seda uuesti oma konkreetse olukorra valguses. Niisiis võib Piibli tõlgendamist kujutada hermeneutilise spiraalina (mitte sirge tee või suletud ringina), sest see on pidev protsess: piibliteksti juurde „tagasi pöördumine“ tähendab kuulamist, pidades silmas meie aja ja konteksti küsimusi ja tehes seda lootuses, et Pühakirja valguses leiab neile vastuseid. Piibli selline lugemine muudab meie olukorda, sest see mõjutab meie arusaama oma olukorrast. Ei Piibel ega meie olukord ole muutumatud; tõlgenduse tulemusena tekib teksti ja konteksti vahel elav vastasmõju. See kehtib nii Pauluse piiblikasutuse kui ka Lutheri tõlgenduste kohta Pauluse tekstidest. Tõlgendamine tähendab seega Piibli häälte eripära kuulmist, lubades neil täna meiega rääkida, isegi kui lähemal uurimisel jäävad alles teatud pinged, kuidas need hääled Jumalast tunnistust annavad. Mingit muud võimalust meil ei ole.

4. Piibli lugemise ja mõistmise võimalused 21. sajandil

(42) Piibli lugemine ja mõistmine on luterlike kirikute jaoks üks paljutöotavamaid võimalusi. See võimaldab kogu maailma luterlastel evangeeliumi sõnumit meelde tuletada, seda kirikus ja ühiskonnas kuulutada ja selle järgi elada, säilitades kontakti selle algupärase raamistikuga Vana ja Uue Testamendi raamatutes (nt 1Kr 15:1–5).

(43) Piibli lugemine ja mõistmine 21. sajandi luterlikes kirikutes 1) loob ühise aluse kristliku usu, lootuse ja armastuse väljendamiseks ning moodustab ühise platvormi 2) Piibli tekstilise tähenduse avaruse ja sügavuse uurimiseks, 3) osaluseks globaalsetes kõnelustes luterliku usu ja eetika eripära üle ning 4) luterlike kirikute tunnusmärgi arendamisele püüdluses tasakaalustada poliitilisi, religioosseid ja kultuurilisi jõudusid maailmas.

4.1. Ühine alus

(44) Kõigi põlvkondade kristlased leiavad Piiblit lugedes alati ühise aluse. Kogu kiriku 2000-aastase ajaloo vältel on Piibli tekste pidevalt uuritud ja tsiteeritud, tõlgitud ja ümber kirjutatud. Nende üle on väideldud, neid on kommenteeritud ja paljundatud, nende abil on mediteeritud. Lisaks on Piibel kõige tuntum ja enim loetud maailma-kirjanduse teos ning selle mõju on tunda kõikjal maailmas.

(45) Reformatsiooni aastapäev tuletab luterlastele meelde, kui jõuliselt suudab Piibli uurimine kiriku usku ja Kristuse ülestõusmise päästesõnumis peituvat lootust uuendada. Piibli uurimine annab tohutuid võimalusi inimeste elu mõjutamiseks ning Pühakirjas tunnistatud kristlike vaimu ja armastuse põhimõtete levitamiseks (vt nt 1Kr 12–14; Jh 14–16).

(46) Kogu maailma luterlased võivad ajas ja ruumis üksteisega sidemeid luua, püüdes läbi oma tunnistuse ja evangeeliumi sõnumi (nt Mk 1:14–15; Rm 1:16–17) piibli-tekstide mõtet kohalikus kontekstis ühiselt avada.

4.2. Tähenduse paljusus

(47) Piibel on avatud raamat, mis peaks olema kättesaadav kõigile lugejatele kõigis keeltes ja kogu aeg. Piibli tekstid on kirjutatud eri keeltes – heebrea, aramea, kreeka – ning on hiljem tõlgitud paljudesse teistesse keeltesse. Pidevad tõlkeprojektid on lahutamatu osa Piibli retseptsiooni ajaloost. Selle retseptsiooni rikkalikke vilju võib leida kirjanduses, muusikas ja kunstis. Piibli lugemisel võib olla palju erinevaid viljakaid eesmärke – intellektuaalseid, liturgilisi või vaimulikke – ning see on tingitud juba Piibli kaanonis endas sisalduvast teemade, tekstivormide ja žanride paljususest. Seal on prohvetlikke ettekuulutusi ja luulet, ajalooülevaateid ja moraalseid manitsusi, apokalüptilisi kõnesid ja tarkuseõpetusi, mille edastamiseks on Vana ja Uue Testamendi

aja piiblitekstide autorid kasutanud paljusid erinevaid kirjanduslikke väljendusvahendeid. Piibliraamatutes sisalduvates kirjandusliku väljenduse lingvistilistes ja tekstilistes maailmades kajastub nende mitmetahuline tekke- ja retseptsioonilugu: piiblitekstide taga on palju erinevaid religioosseid kogemusi, mis on ajalooliselt seotud Lähis-Ida ja Vahemere piirkonna kireva geograafilise ja kultuurilise kontekstiga. See viib omakorda Piibli kaanonini, mis sisaldab tähenduste paljusust, mida eri kultuurikontekstides elavad lugejad on tuvastanud, nagu võime näha Piibli retseptsiooni ajaloost.

(48) Reformatsiooni aastapäev tuletab luterlastele meelde seda mitmetahuliste ja pluralistlike, lõhestavate ja ühendavate piiblikäsituste suurt andi, milles vaimulikud ja ilmikud, õpetajad ja õpilased, vanad ja noored, ida ja lääne, põhja ja lõuna elanikud saavad üksteist evangeeliumi sõnumi eluandva tõe juurde juhtida.

(49) Vanuse ja soo, sotsiaalse seisundi ja geograafilise asukoha erinevuste tõttu võivad luterlased ühiselt tõdeda, et erinevad tõlgendused aitavad erinevaid piiblitraditsioone veelgi ehedamalt tajuda: erinevates kontekstides avaldub tähenduse paljusus rikastab piiblitekstide algset tähendust. See on piibliuurimise tegelik ülesanne.

4.3. Üleilmsed mõttevahetused

(50) Kogu maailma luterlasi ühendab ühine Piibli tõlgendamise ülesanne. Alati kui inimesed uurivad Piiblit, toetab tähenduse paljususe ühine tajumine üleilmsel mõttevahetust kristliku usu ja eetika tekstiliste nurgakivide üle (nt Mt 5–7). Läbi sajandite kutsutakse kõiki lugejaid osalema Piibli tõlgendamise lõppematus protsessis. Seoses mitmete üleilmsete poliitiliste ja eetiliste probleemidega on 21. sajandil üha enam vaja üleilmsel mõttevahetust, näiteks teemadel nagu religioonide konkurents, sõda ja terrorism, majandus, ökoloogia, haridus, sugu, seksuaalsus, tervis või mõni muu. Piibli tekstid, mille kirjutamisel on samuti pidevalt piirkondlike ja üldiste huvide vahel keskteed otsitud (nt Ap 1:8), näitlikustavad, kuidas mõtestada tänapäeva üleilmseid probleeme Piibli uurimise valguses: just siin tõestavad Piibli raamatud rohkem kui kunagi varem oma jätkuvat aktuaalsust.

(51) Reformatsiooni aastapäev tuletab kogu maailma luterlastele meelde kirikuosaduse suurt andi. Piiblitõlgenduste üle peetavas üleilmses mõttevahetuses, mis võib lihtsasti muutuda meelevaldseks ja suvaliseks, on luterlastel võimalus toetada oma häälega Piibli uurimist filoloogia, ajaloo ja hermeneutika abil. See võimaldab läheneda kindlate ja usaldusväärsete teksti tõlgendamise meetoditega kiriku ja ühiskonna tegelikele poliitilistele probleemidele ja vajadustele.

(52) Pärast 500 aastat kestnud hoolikat Piibli lugemist ja uurimist on luterlased õppinud – valu ja vaevaga – nägema, kuidas Piibli tõlgendamine saab luterlikus traditsioonis edukas olla ainult ühise pürgimusena, mis teeb igal ajal nähtavaks Kristuse evangeeliumi sõnumi ja pöörab ennast näoga inimeste poole.

4.4. Luterluse tunnusmärk

(53) Piibli lugemine ja mõistmine 21. sajandil aitab kindlustada luterluse tunnusmärki. Üleilmsete ohtude ja võimaluste, vaenulikkuse ja koostöö, hirmutuse ja võrgustumise tõmbetuultes heitlevas maailmas on Piibel kindel tugisammas. Piibli tekstides käsitletakse inimese elukaare kõiki etappe, pakkudes konkreetseid, aga siiski ajatuid leina, kurbuse, valu, ülistuse, meeleparanduse ja lootuse mudeleid. Kõigis Piibli raamatutes keskendutakse inimelu kesksle küsimusele: kes on inimene oma suhetes teistega ja oma sõltuvuses Jumalast (Ps 8)?

(54) Reformatsiooni aastapäev tuletab luterlastele meelde Piibli kui kiriku raamatu suurt andi: Luther oli alati veendunud, et Piibel annab meile teadlikku ja eksistentsiaalset, intellektuaalset ja vaimset, ärritavat ja rahustavat juhatust meie praeguses elus, nii kodus kui ka maailmas. Nüüd annavad luterlased taas tunnistust evangeeliumi sõnumi väest ja suuruselt Piibli tekstides.

(55) Nii 2017. aastal kui ka pärast seda on luterlased senisest enam valmis jagama oma eluteed ja ülesandeid siin maailmas teekaaslastega, kellega neid ühendab eluks oluline igatsus Piibli lugemise ja mõistmise järele.

5. Soovitused

(56) Luterliku reformatsiooni 500. aastapäeva tähistades meenutame, kuidas üles tõusnud Kristus „avas nende mõistuse kirju mõistma“ ning käskis jüngeritel kuulutada oma sõnumit „kõigi rahvaste seas“ (Lk 24:46–47). Me moodustame üleilmse osaduse, milles Pühakirjal on keskne koht. Sellepärast me:

a. Kinnitame uuesti luterlikku rõhuasetust, et Piibli tuumaks on selle pääste-sõnum. Jumala Vaim kutsub, kogub, valgustab ja pühitseb Piibli kuulutatud evangeeliumi kaudu kogu kirikut. Evangeelium on „Jumala vägi päästeks“ (Rm 1:16). Kogu Piiblit tuleb tõlgendada selle elutoova sõnumi valguses.

b. Pühendume sellele, et õppida üle maailma üksteiselt, kuidas saab Piibli sõnumit meie erinevates kontekstides kõige paremini kuuldavaks teha. Piibli raamatud on kirjutatud eri aegadel ja kohtades ning neis esitatakse palju erinevaid vaatenurki. Kuna Piiblit loetakse kogu maailmas erinevates kontekstides, loob see värskeid käsitusviise. Meist erinevas kontekstis tekkinud mõtete kuulmine toob meile kasu ja paneb meid konstruktiivselt proovile. Me soovime luua oma liikmeskirikute inimestele võimalusi üksteisega kohtuda ja Pühakirja uurida ning tutvustada neid mõtteid laiemale osadusele. Seetõttu pühendume ka jätkuvalt ülesandele tõlkida Pühakirja algkeeltest kohalikesse keeltesse, et teha see meie aja inimestele kättesaadavaks.

c. Pühendume jätkuvatele kõnelustele Piibli tõlgendamise selliste punktide üle, milles LML-i liikmeskirikud on eriarvamustel. Me mõistame, et tõlgendamine on pidev protsess. Kirik on osadus, kus on võimalik erinevate tõlgenduste üle mõtteid

vahetada nii kohalikul kui ka rahvusvahelisel tasandil. Me soovime jätkata kõnelusi oma pühakirjamõistmise üle kristliku osaduse raames.

d. Pühendume sellele, et toetada teoloogilist haridust, mis annab kirikuõpetajatele, õpetajatele ja juhtidele ettevalmistuse Pühakirja tulemuslikuks tõlgendamiseks. Piibel on kiriku jutlustamise ja õpetamise tegevuses kesksel kohal. Luterlik traditsioon väärtustab hariduse andmist juhtidele, kes kasutavad oma teadmisi Piibli keeltest ning tunnevad erinevaid tõlgendusviise, mis ehitavad usuosadust. Soovime luua koolitusvõimalusi (kaasa arvatud luterlike teoloogide üleilmse võrgustiku arendamine), mille abil valmistada juhte üleilmselt ette selleks, kuidas kaasata neid, keda nad teenivad, Pühakirja uurimisse.

e. Pühendume sellele, et julgustada kirikut nägema Piiblis ühiskonda panustamise ressursi. Soovime tagada, et meie vaimulik ja akadeemiline töö Piibliga inspireeriks ka kiriku ühiskondlikku panust – LML-i visioonidokumendi sõnadega – „õiglase, rahumeelse ja lepitatud maailma“ kujundamiseks.

Rakkerühm

Viis aastat kestnud LML-i hermeneutilises protsessis osales üle 60 luterliku teoloogi LML-i seitsmest piirkonnast. Kogu protsessi tegi kaasa osalejate tuumikrühm, mille mõned liikmed moodustasid käesoleva avalduse koostanud hermeneutika rakkerühma.

Liikmed

Mercedes García Bachmann
 Eve-Marie Becker
 Hans-Peter Grosshans
 Craig Koester
 Bernd Oberdorfer, juhataja
 Rospita Siahann

LML-i töötajad

Kenneth Mtata

Käesoleva tõlke aluseks on Luterliku Maailmaliidu 2016. aastal ilmunud uurimusdokument „*In the Beginning was the Word*“ (Jn 1:1): *The Bible in the Life of the Lutheran Communion. A Study Document on Lutheran Hermeneutics*. <https://www.lutheranworld.org/content/beginning-was-word-bible-life-lutheran-communion> (08.03.2022). Dokumendi tõlge ilmus esmakordselt Luterliku Maailmaliidu loal ja koostöös EELK konsistooriumi välissuhete komisjoniga ajakirjas Kirik & Teoloogia nr 308–309/ 3.–10.11.2017. Tõlkija on Alar Helstein ja toimetaja Urmas Nõmmik. Käesoleva väljaande jaoks on teksti veel kord toimetanud Kadri Lääs.